

Domènec GUANSÉ

L'exili perdurable. Epistolari selecte

A cura de Montserrat Corretger i Francesc Foguet

Catarroja: Afers, 2019, 325 p.

A hores d'ara, ningú no posa en dubte el paper fonamental que tenen els epistolaris de l'etapa d'exili –i, de costat amb aquests, els relats testimonials, memòries, dietaris, llibres de viatges o autobiografies– per conèixer les vicissituds de la diàspora catalana, per encaixar les peces de l'immens trencaclosques cultural que va de 1939 a 1975 i, sobretot, per completar el sentit i la significació de la creació literària en una conjuntura històrica especialment adversa. Aquesta evidència té, però, el risc metodològic de plantejar l'estudi d'aquests documents des d'una perspectiva resistencialista que els concep poc menys que com un corpus instrumental al servei de la «santa continuïtat», per dir-ho orsianament.

L'objecció immediata que podem fer-hi és la consideració que la «literatura del jo» d'aquest període és, per damunt de tot, literatura. I que la gran majoria de textos s'aguanten tots sols gràcies a les seves virtuts intrínsecament artístiques. En donen fe aportacions emblemàtiques com *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, *Retrats literaris* o *Caliu*, així com els epistolaris exhumats d'Antoni Rovira i Virgili, Carles Riba, Carles Pi i Sunyer, Armand Obiols, Rafael Tasis, Joan Oliver, Vicenç Riera Llorca, Josep Ferrater Mora o Pere Calders, per esmentar-ne una mostra representativa. Aquest és, també, el cas de *L'exili perdurable*, de Domènec Guansé: tal com recorda una de les seves citacions amb què Montserrat Corretger i Francesc Foguet obren el pròleg, «la millor literatura que s'ha produït a l'exili és l'epistolar». I conseqüent amb l'afirmació, Guansé concep aquest corpus *lato sensu*: «Per a mi, és literatura de l'exili tot el que hem escrit i fins només pensat els exiliats en funcions de tals, tant si els textos s'han publicat a l'interior com a l'exterior. En realitat, si els publicaven a l'exterior era pensant que algun dia els publicaríem o els faríem conèixer a l'interior. I, si no tots els textos, almenys aquells que ens semblaven més perdurables. Si no s'accepta el criteri que insinuo, resultarà que molts exiliats importants no hauran escrit res a l'exili. Exemples al vol: Rodoreda, Ferran de Pol, Odó Hurtado, Cèsar August Jordana, Joan Sales i, fins i tot, tu mateix.» (carta a Vicenç Riera Llorca, p. 239).

L'exili perdurable. Epistolari selecte es divideix en dues grans parts, que corresponen a l'etapa de residència a Santiago de Xile i a l'etapa de reingrés de Domènec Guansé a Catalunya, amb una carta que fa de pont entre totes dues, escrita a Josep Tarradellas durant la travessia de l'Atlàntic, el març de l'any 1963, de retorn al país.

Cal destacar l'elecció del criteri cronològic per damunt de l'autorial a l'hora de congegir la selecció dels textos, amb tots els avantatges que comporta per ponderar críticament l'evolució de les relacions epistolars de l'autor tarragoní i dels interessos que se'n deriven. Les cartes, documents històrics producte de les contingències pròpies de la vida, també poden ser llegides en tant que certificació d'una vivència col·lectiva transcendental, o per dir-ho altrament, en tant que crònica d'una època.

La primera part, formada per trenta-cinc cartes escrites entre 1950 i 1963, s'articula al voltant de dos corresponents, Rafael Tasis i Xavier Benguerel. La tria que han dut a terme els curadors tendeix a posar els focus d'atenció en qüestions diverses que orbiten al voltant de la dedicació, anàvem a dir professional, a la literatura. S'hi fa palès que el concurs de Guansé en l'exili, si no és de primera fila, poc n'hi falta: integrant d'un dels nuclis culturals més actius, autor dels *Retrats literaris* (1947) —obra cabdal de la diàspora—, impulsor d'un mitjà important com *Germanor*, responsable d'algunes conferències sonades i, pel que podem saber ara amb detall, animador de l'edició dels Jocs Florals de Santiago de Xile l'any 1962 (no exempts d'una certa polèmica, segons que mostren les cartes 31, 32 i 33 a Rafael Tasis). En el terreny personal, una sola idea revé una vegada i una altra al cap de Guansé: el retorn. Des que el mes de juny de 1953 escriu a Rafael Tasis que «de vegades em vénen ganes de fer el cop de cap» (p. 52), les al·lusions hi són creixents i cada cop més fermes, i a més evidencien que aquest retorn és assumit com el pas necessari per perseverar en la voluntat de servei a la llengua i a la cultura des de l'interior, i no pas com una idealització ingènua. En efecte, lluny de foguerades patriòtiques ben poc escaients al seu caràcter mesuradament càustic, escrivia així a Benguerel el novembre de 1952: «Ja he afirmat altres vegades massa literàriament que no sóc dels que senten l'enyor només que d'un brot verd tendre i una mica de blau. Una pàtria és, sobretot, una mútua companyia, una comprensió. I em penso que trobaré tan transfigurats els meus compatriotes, que no els entendre. Tu no els hi trobes?...» (p. 47).

La segona part, formada per una norantena de lletres del període 1963-1978, il·lustra el que Corretger i Foguet anomenen «una geografia de relacions transatlàntiques i d'encreuaments d'amistats, de cenacles i de grups» (p. 19). En primer lloc, hi ha les cartes als membres de la colònia catalana de Santiago o a altres exiliats, entre els quals destaca Pelai Sala, com també Roser Bru, Pere Foix o Albert Junyent. En segon lloc, hi ha les relacions epistolars amb destacats activistes culturals i escriptors, com Albert Manent, Joan Triadú, Joan Oliver o Vicenç Riera Llorca. Òbviament, la dispersió de corresponents diversifica molt els temes tractats a les cartes. Malgrat el predomini dels assumptes professionals, les cartes d'aquest període tenen el mèrit d'humanitzar el personatge: ens assabentem de les dificultats econòmiques de Guansé per mantenir un ritme de feina digne, seguim amb interès els seus problemes de salut, llegim les seves lúcides opinions sobre l'actualitat política (la catalana i l'espanyola, però també la xilena) i, en definitiva, veiem passar l'existència en els naixements i les morts, en les noces o en els cicles de l'any.

Un aspecte interessant és la poca dificultat amb què Guansé es reincorporà a la vida cultural a Barcelona —mal que fos a força d'acceptar multitud d'encàrrecs edito-

rials que no li permetien fer-se gaires il·lusions—, que contrasta amb el desclassament que experimentà, la sensació que la seva època era la d'abans del naufragi. I d'aquí el sentit del títol, del qual té plena consciència quan, durant el retorn, confessa al president Tarradellas que «jo seguiré a dintre sent tan exiliat com a fora» (p. 111). S'entenen molt millor, doncs, les raons de la solitud que sent a la capital del país, tal com el 1967 exposa a Alexandre Tarragó: «Una cosa, tanmateix, em dóna una certa sensació d'esgarrifosa solitud. És que no em queda gairebé cap amic d'antany. Un a un, àdhuc de més joves que jo, van desapareixent. En un escenari antic, participo en un drama on tots els actors han canviat. De vegades, esverat, em pregunto: què hi fas aquí?» (p. 167). Malgrat l'esbalaïment d'aquestes reflexions, Guansé servirà una ferma voluntat de servei des de l'ofici literari que l'empeny a «prosseguir escrivint cròniques i assaigs biogràfics testimonials», com escriurà a Joan Triadú el 1974, per tal de «soldar el passat amb el present».

Per altra banda, la intimitat no nega en absolut el caràcter literari de les cartes guansenianes. S'hi troben peces de gran volada, prodigi d'expressió, claredat i lucidesa malgrat que els temes tractats siguin, de vegades, amarats de pessimisme. Valguin com a exemples la carta 57, que trameté a Pere Foix i que acabà publicada, per mor de la seva exemplaritat, a la revista mexicana *Xaloc* (novembre-desembre 1965), o les numerades com a 24, 37, 49, 67, 99 o 122.

En una altra banda (*Serra d'Or*, núm. 701), ja hem glossat com es mereix la tasca que han dut a terme Montserrat Corretger i Francesc Foguet en la recuperació de la figura de Domènec Guansé al llarg de la darrera dècada. En aquest sentit, l'epistolari que es presenta aquí constitueix una baula més d'aquesta recuperació, i gosaríem afirmar que no és pas la més feble, sinó una de les més destacables atesa la quantitat d'informacions inèdites que aporta. La introducció, així com les pertinents notes aclaridores que segueixen en algunes cartes, són aportacions valuosíssimes tant per a estudiosos com per a gent interessada en la història del país. De cara a una més que desitjable segona edició, caldrà esmenar petites errades, com les dates de publicació de sengles biografies de Pompeu Fabra (p. 14) i Margarida Xirgu (p. 122), així com la confusió de citar (amb el nom lleugerament trabucat) Philippe Van Thiegem, botànic, per Paul Van Tieghem, fill de l'anterior, crític comparatista i autor, aquest sí, de diverses obres sobre literatura universal, traduït al castellà per Rafael Tasis el 1953 (p. 57, 325). Tot plegat, un polsim insignificant que no enterboleix la plaent lectura d'una obra absolutament recomanable.

Antoni Isarch

Universitat Oberta de Catalunya